

КОНЦЕРТНА ПОДОРОЖ Ф. ЛІСТА УКРАЇНОЮ (січень 1847 — січень 1848)

Т. В. Романова, викладач методики музичного виховання,
А. Р. Романенко, концертмейстер; Університетський коледж Київського університету імені Бориса Грінченка

22 жовтня 2011 року виповнилося 200 років від дня народження Ференца Ліста (1811—1886), видатного угорського композитора, славетного піаніста-віртуоза й диригента, педагога, музичного письменника, громадського діяча. Він є взірцем для піаністів, а його твори — вершина фортепіанної віртуозності. Як композитор Ф. Лист зробив багато відкриттів у галузі гармонії, мелодики, форми й фактури, створив нові інструментальні жанри — рапсодія і симфонічна поема.

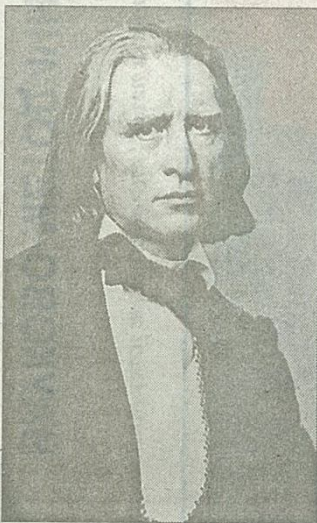
Пам'ять видатного музиканта вшановують у всьому світі.

В Університетському коледжі Київського університету імені Бориса Грінченка відбулася зустріч педагогів та студентів з нагоди 200-річчя від дня народження Ференца Ліста, під час якої йшлося про маловідому сторінку його творчого життя — Українську баладу, про його концертну подорож Україною, що тривала рік — від січня 1847 року до січня 1848 року.

Це було останнє гастрольне турне Ф. Ліста як піаніста, під час якого він відвідав Київ, Житомир, села Курилівку та Воронинці (нині Вінницька область), Немирів, Бердичів, Чорний Острів (нині Хмельницька область), Кременець, Львів, Чернівці, село Мамайівці (Чернівецька область), Одесу, Миколаїв, Вознесенськ, Єлисаветград (нині Кіровоград).

Музично-концертне життя в тогочасній Україні існувало в двох формах: домашні концерти в маєтках, салонах і публічні концерти, що влаштовували в міських залах театрів, бірж, університетів.

1847 року в Києві ще не було жодного професійного музичного закладу. Публіка ставилася до музики прихильно, проте навряд чи усвідомлювала повною мірою значення музичного мистецтва.

■ Ференц Лист. Фото. 1858

Саме в цю музичну пустелю приїхав піаніст-віртуоз Ф. Лист із серйозною, складною програмою. Туди, де Ф. Лист виступав із концертами, з'їжджалося багато охочих, щоб послухати видатного піаніста. Приїздили навіть із сусідніх губерній. Подеколи бракувало вільних приміщень, тому люди жили в селянських хатах у передмісті.

Рецензії, надруковані в тогочасних газетах, та спогади сучасників Ф. Ліста яскраво відтворюють амплітуду слухачької реакції на таку неординарну подію, як концерти угорського піаніста: від обивательської цікавості до широкого захвату його мистецтвом.

Варто зазначити, що людей зачаровувала не лише віртуозна гра, але й особистість Ф. Ліста — неординарна, благородна, з передовими поглядами.

Петро Дмитрович Селецький (1821—1892), який згодом став першим директором Київського відділення Імператорського Російського Музичного Товариства, відкритого 1863 року, так описував Ф. Ліста:

«Независимо от гениального таланта, Лист был в высшей степени человек замечательный: лет тридцати с небольшим, худой, мускулистый; живые карие глаза, светящиеся умом и священным пламенем искусства, длинный нос, небольшой рот с тонкими губами и саркастической улыбкой, высокий лоб, густые каштановые волосы, зачесанные наверх и ниспадающие почти до плеч... Обширный ум, стоящий выше обыкновенного уровня, отличное образование, учёность, начитанность, лёгкость красноречиво объясняться и писать на всех европейских языках, сила характера, твёрдость убеждений, последовательная логичность в самом обыкновенном разговоре — вот интеллектуальные качества Листа. При этом богатый, щедрый до расточительности, откровенный и прямодушный, но разборчивый в выборе своих друзей».

Подорож Ф. Ліста Україною розпочалася у Києві, де він грав три концерти. Перший відбувся 23 січня 1847 року в Контрактовому будинку на Контрактовій площі, що на Подолі. 1997 року, через 150 років після цієї події, на Контрактовому будинку по вулиці Межигірській, 1, за підтримки угорського посольства в Україні Ференцу Лісту встановлено меморіальну дошку.

Ще два концерти відбулися в залі Київського університету на вулиці Володимирській. Цікаво, що попри значний успіх у публіки, рецензії київської преси на виступ Ф. Ліста не були лише схвальними.

■ Кароліна Вітгенштейн

У Києві сталася знаменна подія в житті митця. Ф. Ліст познайомився зі своєю майбутньою цивільною дружиною Жанною Елізабет Кароліною де Сайн-Вітгенштейн.

Княгиня Кароліна Сайн-Вітгенштейн (від народження Івановська, дружина генерала, князя Миколи Сайн-Вітгенштейна), фрейліна при дворі російського імператора, зупинилася у своєму будинку в Києві на Липках.

Ф. Ліст згадував:

«Усім, що я зробив за дванадцять останніх років, я зобов'язаний Жінці, яку я мріяв назвати своєю дружиною, проте цьому завадили зло та інтриги окремих людей. Її моєї коханої Жінки — княгиня Кароліна Вітгенштейн, уроджена Івановська». (У розлученні Кароліни з чоловіком, князем Вітгенштейном, повинні були брати участь троє осіб: її чоловік, Російський імператор і Папа Римський. На розлучення не дав згоду ніхто з них.)

У лютому Ф. Ліст дав два концерти у Житомирі. Газета «Волынские губернские ведомости» (№ 7, 1847) писала: «8 февраля приехал в наш город знаменитый Лист — чудо музыкального мира. Необыкновенное движение и жизнь, появившиеся вследствие этого приезда, доказывают, что обывателям Житомира не чужд эстетический восторг».

Від 25 лютого до 8 березня Ф. Ліст виступав у селі Курилівка Літинського повіту та у селі Воронинці Подільської губернії (нині село Воронівці Хмельницького району Вінницької області) у маєтку княгині Кароліни Сайн-Вітгенштейн. Там він написав фортепіанний цикл «Колосся, зібране після жнив у Воронинцях», що складається з трьох п'єс:

- «Українська балада. Думка» на основі української народної пісні «Ой не ходи, Грицю»;
- «Скарга» на основі української думи «Віють вітри»;
- «Польські мелодії» із використанням мелодій польської народної пісні й пісні Ф. Шопена «Бажання».

Автор присвятив цикл 10-річній доньці Кароліни Сайн-Вітгенштейн Марії (згодом вона вийшла за австрійського князя Гогенлое, заснувала і спонсорувала Музей Ф. Ліста у Веймарі).

Таким чином у творчості Ф. Ліста з'явилася українська тематика.

У Воронинцях він написав п'єси «Заклик», «Благословення Бога в самотності», «Гімн кохання», що згодом увійшли до фортепіанного циклу «Поетичні й релігійні гармонії». Також Ф. Ліст працював над симфонічною поемою № 1 (названі твори і всі 12 симфонічних поем присвячено княгині Кароліні Сайн-Вітгенштейн), розпочав роботу над «Данте-симфонією».

9 березня Ф. Ліст грав у палаці Б. Потоцького в Немирові. У надрукованих у журналі «Киевская старина» (т. 46, 1894, с. 2—5) спогадах українського письменника і педагога, першого біографа Т. Г. Шевченка Михайла Корнійовича Чалого (1816—1907), читаємо:

«По местечку [Немирову] пронёсся слух, что... к нам приезжает великий пианист Лист... И в самом деле, можно ли было ожидать, чтобы наш протухлый чесночным запахом Немиров удостоился такой чести? Обитатели больших городов не в состоянии понять того всеобщего увлечения, каким была объята интеллигенция нашего захолустья. ...Лист давно уехал, а в душе моей до сих пор не умолкают волшебные звуки его вдохновенной игры. ...Мне всё чудится, что это мимолётное явление в моей жизни было каким-то волшебным сном, унёсшим меня в иной, лучший мир. ...Я первый раз лицом к лицу видел гения — венец человеческого бытия».

Композитор два тижні провів у містечку Чорний Острів (нині Хмельницька область), де написав Другу угорську рапсодію (завершив 27 березня). У Кременці він дав два концерти 27 і 28 березня.

Найбільше концертів в Україні Ф. Ліст дав у Львові (17, 20, 23, 26, 28 квітня та 2, 4, 7 травня).

ДОСЛІДЖЕННЯ, ПОШУКИ, ЗНАХІДКИ

26 квітня він зіграв Концерт К. М. Вебера та єдиний раз виступив в Україні як диригент, виконавши одну із симфоній Л. Бетховена. На одному з концертів він виконав композицію львівського композитора Й. Кесслера.

У третій декаді травня Ф. Ліст виступив у Чернівцях із трьома концертами, кошти від яких передав на будівництво концертної зали Товариства друзів музики на Буковині (нині приміщення Чернівецької філармонії).

З Чернівців він поїхав через Молдову на гастролі у Туреччину (до Константинополя), після чого повернувся в Україну, до Одеси. У цьому чудовому місті Ф. Ліст прожив півтора місяця і дав чотири концерти (20, 23, 29 липня та 2 серпня). Про концерти Ф. Ліста в Одесі писали в газетах, листах:

- «20 июля Ф. Лист даст в биржевой зале свой первый концерт. «И зарокочут вещи струны»... И мы наконец услышим этого волшебника, перед которым склоняется с удивлением Европа, этого Наполеона пианистов, падишаха клавишей. Мы наконец увидим эти две руки, пальцы которых образуют огромный, могучий, чудный оркестр, чарующий слух и душу» (газета «Одесский вестник». — № 58. — 1847).
- «Ліст є поетом фортепіано. Він не дубасить по клавишам, а голубить, пестить їх, і тільки він зумів видобути з них послушну його наказу мелодію, якої до нього ніхто не уявляв» (лист до «Петербургского еженедельника», 4 серпня 1846).

В Одесі композитор брав участь також у благодійних концертах на користь бідних дітей римо-католицького храму.

На концерт Ф. Ліста 5 вересня у Миколаєві відгукнулася навіть «Литературная газета» (№ 39, 1847) в російській столиці Санкт-Петербурзі:

«Концерт был, как водится, в зале Дворянского собрания: посредине её стояли два флигеля (т. е. рояля), взятые для этого торжественного случая у одного доктора и генерала, хорошей работы, венские. ...Зала была совершенно полна, а в ней было 220 кресел (по 3 рубля серебром) да человек 150 слушали стоя, следовательно, с доброго города Николаева Лист собрал, верно, около 900 руб. серебром! Сколько бы съедено было на эти деньги винограду, арбузов, дынь, яблоков, баклажанов, помидоров. ...Энтузиазм был однако же удивительный».

Ф. Ліст відвідав також містечко Вознесенськ (нині Миколаївська область), де грав у будинку місцевого генерала.

Про приїзд Ф. Ліста до Єлисаветграда дізнаємося зі спогадів російського поета А. Фета, який саме тоді перебував там на військовій службі: «Трудно описать энтузиазм, который он производил и своею игрою, и своей артистической головой с... зачёсанными назад волосами».

У Єлисаветграді композитор дав декілька концертів, зокрема виконав останній концерт як піаніст.

Посіяні Ф. Лістом зерна високого мистецтва дали паростки на щедрій українській землі. З-поміж учнів митця були музиканти, які зробили гідний внесок у розвиток української культури: російський піаніст і педагог А. Бенш, який очолював у Харкові спеціальну фортепіанну школу; чех Л. Марек, який започаткував у Львові власну музичну школу. Учні учнів (учнівські «онуки») — піаністи й педагоги кияни Б. Архімович і Є. Ржанов; донеччани Н. Бродський і Л. Адаменко. Учнівські «правнуки» — кияни Е. Пірадова, О. Снегірьов, М. Сук, М. Чернявський; харків'янка М. Єщенко; львів'янин О. Криштальський; одесит О. Макаров, а також В. Нільсен, який кілька років викладав у Київській консерваторії; органіст і музикознавець А. Котляревський та ін.

Майже в усіх аспектах багатогранної творчої діяльності Ф. Ліста відчутними є зв'язки з українською культурою. Ф. Ліст активно писав твори на українську тематику. Концертуючи в Україні від січня 1847 року до січня 1848 року, він навчав гри на фортепіано вихідців з України. Саме тут він зустрів кохану, з якою разом прожив до кінця життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зинькевич Е. Концерт и парк на крутояре... — К. : Дух і літера, 2003.
2. Зинькевич О. Ференц Ліст в Україні. Український музичний архів. Документи і матеріали з історії української музичної культури. — Вип. 1. — К. : Центрмузінформ, 1995.
3. Миклашевский И. Очерк деятельности Киевского Отделения Императорского Русского Музыкального Общества (1863—1913). — К. : Лито-типография С. Кульженко, 1913.
4. Шамаева К. К биографии В. В. Пухальского (По архивным материалам). Дослідження, дослід, спогади. Науково-методичне видання. Збірник праць. — Вип. 6. — К. : Київська середня спеціальна музична школа ім. М. В. Лисенка, 2005.